

İbn Rüşd Felsefesi

Hüseyin Sarıoğlu, Klasik Yayınları, İstanbul 2003, 319 s.

Cahid ŞENEL*

"İbn Rüşd, İslâm düşüncesinin yaklaşık beş asır süren altın çağının en başarılı ve en önemli isimlerinden biridir. Gerek Antik ve Helenistik felsefe, gerekse İslâm ilim ve düşüncesi alanında o güne kadar oluşmuş bulunan zengin birikimi, yeniden ele alıp tartışarak farklı yorumlar getirmiş; geride bıraktığı ölümsüz eserler ve açtığı yeni ufuklarla Lâtin Orta Çağı'nı etkileyerek Batı'da Rönesans fikrinin uyanmasında önemli katkı sağlamıştır."

İşte bu önemli filozofun düşünce sistemini bütün yön ve boyutlarıyla ele alıp inceleyen bir çalışma, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hüseyin Sarıoğlu tarafından Türk düşünce ve ilim hayatına kazandırılmıştır. *İbn Rüşd Felsefesi* (Klasik Yayınları, İstanbul 2003, 319 s.) isimli eser, aynı zamanda Türkiye'de İbn Rüşd'ü ve felsefesini konu alan ilk doktora çalışması olma özelliğini taşımaktadır.

1126 (h. 520) yılında Kurtuba'da (Cordoba) dünyaya gelen İbn Rüşd, 10 Aralık 1198 (9 Safer 595) günü 72 yaşında Merakeş'te vefat etmiştir. Aristoteles'in eserlerini, onun kendi doktrinine bağlı kalarak yorumladığı için, İslam dünyasında "*eş-şârih*", batıda ise "*commentator*" olarak tanınmış ve adı Lâtince telâffuz özelliklerine uydurularak "*Averroes*" hâlini almıştır ki Orta Çağ'da onun özgün görüşlerinden etkilenenlerce bu adıyla anılacak bir ekol oluşmuştur (Averroism). İlgilendiği her alanda otorite olmayan başarıyan İbn Rüşd, filozofluğunun yanında ünlü bir hukukçu ve hekimdir.

İbn Rüşd öncesi dönemde Endülüs düşünce hayatının nasıl bir seyir izlediğini ortaya koyan *Giriş*'ten sonra yazar, İbn Rüşd'ün hayatı, çevresi, yöntemi, ilimler tasnifi, eserleri ve etkilerini ele aldığı *Birinci Bölüm*'de, İbn Rüşd'e göre aynı zamanda insanın varlık gayesini gerçekleştirmesini de sağlayacak olan "*zihniyet*"in kurucu ilkelerini şöyle sıralamaktadır:

"a) Herhangi bir konuda bilgi edinmek isteyen ve zihinsel bir faaliyete yönelen kişi, bunu yaparken yalnızca 'gerçeğe ulaşma amacını' (talebü'l-hakk) gütmelidir.

b) Hiçbir engel ve mazeret, gerçeğe ulaşma çabası içinde olan kimseyi yoldan alıkoymamalı, o daima görev ve sorumluluk bilinci ile gerçeğin peşinde koşmalıdır.

* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, cahidsenel@hotmail.com

c) İnsanlığın gerçeğe ulaşmak adına felsefe ve bilim alanında ortaya koymuş bulunduğu yöntem, tecrübe ve bilgi birikimi asla göz ardı edilmemelidir.

Gerçeği bulma yolunda yöntem, tecrübe ve görüşlerinden yararlanılabilecek kimselerin sahip oldukları inançlar ile mensup oldukları din, mezhep ve toplum hiçbir şekilde gerçeğin önüne geçirilmemelidir.

Karşılaşılan hiçbir fikir ve düşünce körü körüne kabul edilmemeli, tam tersine "eleştirici" ve "seçici" davranılmalıdır.

Her şeye rağmen insan aklının kavrayıp çözüme kavuşturmada yetersiz kaldığı metafizik sorunlar konusunda son söz "vahy"e bırakılmalı; ancak, uzmanlık şartını haiz olanların güçleri nispetinde yorum yapma hak ve sorumlulukları da teslim edilmelidir.

Özellikle metafizik sorunlara ilişkin hiçbir yorum, kesin doğru olarak değil, başkalarına oranla daha tutarlı ve başarılı yorum şeklinde telâkki edilmeli; daha tutarlı ve daha güvenilir başka yorumların ortaya konulmasının da her zaman için mümkün olduğu asla unutulmamalıdır.

Herhangi bir araştırma yapılırken izlenebilecek en doğru ve yararlı yöntem, doğrudan doğruya "sorun"u ele alıp inceleyerek, çözüme yönelik "tez"in ortaya konulmasıdır.

"Sorun"un çözümüne ilişkin olarak ileri sürülmüş olan herhangi bir görüşten yola çıkılarak yeni bir çözüm yahut yorum anlayışına gidilmesi hâlinde, hareket noktası olarak alınan o görüş (antitez) –sanki kendisinin savunduğu görüşmüşçesine– bütün dayanak ve gerekçeleri ile birlikte son derece tarafsız ve ön yargısız bir yaklaşımla ortaya konulmalı, ilk bakışta gerçek dışı gibi görünen bu görüş karşısında, onu ileri sürenin bakış açısı ve gerekçeleri doğrultusunda bu durumu ortadan kaldıracak sağlam ve tutarlı öncüller bulmaya çalışmalı, konu tekrar tekrar gözden geçirilmelidir."

Görüldüğü gibi İbn Rüşd modern bilimin öngördüğü araştırma yöntemlerini aratmayacak nitelikte ve özgünlükteki görüşleriyle dönemini ve aradan geçen sekiz asrı aşarak günümüzü aydınlatmaktadır.

İkinci Bölüm (s. 45-74) Tabiat Felsefesi başlığını taşımaktadır. Bu bölümün temel konusu, "değişen varlık demek olan 'cisim' ve 'değişim' ile bunlara bağlı olarak gündeme gelen 'mekân' ve 'zaman' kavramlarıdır.

Üçüncü Bölüm (s. 75-104) İbn Rüşd'ün psikolojiye ait görüşlerine ayrılmıştır. Bu bölümde yazar, İbn Rüşd'ün önemli görüşlerinden biri olan "*sebeb-sebepli*" ilişkisini "*emir-itaat*" bağlamında ele aldığını ve evrendeki tüm varlıkların bu ilişki gereği "*tabii*" seyrini sürdürdüğünü fakat insanın bu noktada kendi fiillerini isteyerek ve seçerek "*iradeli*" yapma ayrıcalığının vurgu yaptığını, ayrıca çoğu araştırmacının ileri sürdüğünün aksine filozofun, insan nefsinin bireysel ölümsüzlüğünü savunduğunu göstermeye çalışmıştır.

Bilgi Felsefesi başlığını taşıyan Dördüncü Bölüm (s. 105-136) İbn Rüşd'e göre bilginin imkânı meselesini "sebeplilik ilkesi" bağlamında temellendirdikten sonra bilginin kaynağı, bilgi türleri ve beşerî bilginin sınırı ile vahiy bilgisinin işlevi konusunu açık ve anlaşılır bir üslûpla ortaya koymuştur. İşaret edilmesi gereken bir husus da bu çalışmada İbn Rüşd'ün "fa'âl akıl" yorumuna ilişkin olarak serdedilen farklı değerlendirmedir.

Varlık Felsefesinin ele alındığı Beşinci Bölüm'de (s.137-198) yazar, felsefe disiplini olarak metafiziğin batı ve İslam düşünce tarihindeki seyrini kısaca verdikten sonra İbn Rüşd'ün metafiziğe bakışını ele almış, daha sonra filozofun varlık, varlık-mahiyet ilişkisi, varlık ilkeleri, varlık türlerine dair görüşlerini bütünlük içinde ve akıcı bir dille

sergilenmiştir. Gerek kelâm gerekse felsefe açısından büyük önem taşıyan Tanrı-âlem ilişkisi veya âlemin ezeli mi yaratılmış mı olduğu meselesiyle ilgili olarak İbn Rüşd'ün Fârâbî ve İbn Sînâ tarafından temellendirilip savunulan "sudûr teorisi"ne yönelik eleştirisi ile bu problemin çözümüne ilişkin olarak önerdiği "sürekli yaratma" (el-halku'l-müstemir) teorisi belki de bu bölümün en dikkat çekici kısmını oluşturmaktadır.

Altıncı Bölüm (s. 199-282) eserin yaklaşık üçte birini oluşturmakta ve Din Felsefesi başlığını taşımaktadır. İbn Rüşd'ün iki müstakil eserini bu konuya tahsis ettiği hatırlandığında bu bölümün önemi daha kolay anlaşılacaktır. Başlangıçtan itibaren hemen hemen bütün filozofların ve özellikle İslâm filozoflarının yakından ilgilendiği din-felsefe ilişkisi meselesi, filozof, fakih ve tabip kimliği ile İbn Rüşd'ü çok daha fazla ilgilendirmiş ve onun bu konudaki yaklaşımına ilişkin tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Bu bağlamda Sarioğlu'nun değerlendirme ve yorumları gerçekten farklı ve önemli görünmektedir. "*İbn Rüşd, din ile felsefenin uzlaştırılması konusunda önerdiği yöntemi, din felsefesinin en temel problemleri üzerinde başarıyla uygulayarak din ile felsefenin uzlaştırılmasının en güzel örneklerini sergilemiştir*", "*Ona göre din, felsefeyi yasaklamak bir yana, onu teşvik etmekte hatta gerekli (vâcib) saymaktadır*".

Düşünce tarihinin son derece önemli ve ünlü simasını her yönüyle tanıma imkânı sağlayan ve ciddi bir emek mahsulü olan *İbn Rüşd Felsefesi*, felsefeye ilgi duyan herkesin zevkle okuyacağı hatta okuması gereken bir eser niteliğindedir.